

Kaasjeskruidikkopje vestigt zich in heel Zeeland

We hebben al enige tijd te maken met de opmars van het kaasjeskruidikkopje. Een standvlinder *erbij* (Van Swaay, 2018) was het bericht. Echt “erbij” was dat niet, het was meer “terug van weggeweest”. Zie ook de publicatie van Jurgen Couckuyt (2021) die de “eb en vloed” areaalverbreiding van de soort in de Benelux sinds 1830 analyseert. In 2018 werd de soort in Zeeuws-Vlaanderen vastgesteld en in de daaropvolgende jaren vestigde hij zich daar stevig. De Westerschelde leek een te grote barrière te zijn om verdere uitbreiding naar de rest van Zeeland te faciliteren.

In 2022 werd de Westerschelde blijkbaar toch overwonnen, want ineens waren er verspreide waarnemingen in Walcheren en Noord- en Zuid-Beveland en één in Ouwerkerk op Schouwen-Duiveland.

Tekst:

Jan Meerman

Nu is deze soort eenvoudig te monitoren, weliswaar niet als vlinder, maar wel als rups. De rupsen creëren, zoals veel dikkopjes, een opvallend kokertje van samengespannen blad waarin ze zich terugtrekken als ze niet eten (figuur 1). Als je dit eenmaal herkent, zijn de rupsen niet moeilijk te vinden (figuur 2). Maar ondanks ijverig nazoeken van potentiële voedselplanten voor de rupsen op Schouwen-Duiveland in 2022 en 2023, bleven vondsten daar aanvankelijk uit. Het leek erop dat de soort zich hier nog niet had weten te vestigen.

Bingo!

Op 27 september 2023 vond ik toch ineens een handjevol kaasjeskruidikkopjerupsen op Schouwen-Duiveland. Hierop volgde een zoektocht door Schouwen-Duiveland, Tholen en Sint Philipsland om kaasjeskruidplantjes te zoeken en na te zien op rupsen. In totaal vond ik op alle drie de locaties rupsen. Hiervoor onderzocht ik in 2023 71 locaties met groot kaasjeskruid *Malva sylvestris*, donker kaasjeskruid *Malva sylvestris* var. *mauritanica* of stokroos *Alcea rosea* en op 19 daarvan vond ik in totaal 70 rupsen (figuur 3). Ook in 2024 ging de vestiging door en tegen het eind van het jaar kon ik de soort bevestigen van alle hoeken van Schouwen-Duiveland (met uitzondering van de duinen, waar kaasjeskruid ook minder voorkomt) en Sint Philipsland. In totaal wer-

den in 2024 147 locaties met geschikte voedselplanten doorzocht en op 93 daarvan kon inderdaad de soort bevestigd worden. Via Waarneming.nl kon ook nog een aantal locaties toegevoegd worden. Een korte zoektocht op het naastgelegen Goeree-Overflakkee leverde geen waarnemingen op (figuur 3).

Parasitoïden

De in 2023 gevonden rupsen van Zeeuws-Vlaanderen bleken voor een belangrijk deel geïnfecteerd te zijn met een schildwesp (*Braconidae*) en in mindere mate door een sluipvlieg (*Tachinidae*).

Mijn veronderstelling is dat de over de Oosterschelde migrerende vlinders (althans voorlopig) hun soortspecifieke parasitoïden achter zich zouden kunnen laten. Dit voorblijven van parasitoïden zou weleens een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de snelle areaaluitbreiding van deze soort in Noord-Zeeland.

Die areaaluitbreiding van het kaasjeskruidkoppje op Schouwen-Duiveland verliep in 2024 in een rap tempo, en om te testen of parasitoïden inderdaad nog afwezig waren, verzamelde ik in augustus 25 rupsen, waarvan er toch één gevonden werd met *Cotesia*-achtige coconnetjes plus een andere met een *Tachinidae*-sluipvliegenpop. Om de proef te herhalen, verzamelde ik in oktober nog eens 60 rupsen waarvan er geen enkele een parasiet opleverde. De soort lijkt dus niet helemaal parasitoïdenvrij te zijn op Schouwen-Duiveland. Van het kaasjeskruidkoppje is bekend dat ze door minstens 5 soorten parasitoïden aangetast kunnen worden (Toro-Delgado et.al., 2022). Hoe dan ook: ongetwijfeld zullen de sorteigen parasitoïden hen vroeg of laat inhalen.

Biotoop

Figuur 3 laat duidelijk zien dat, hoewel de soort nu van alle hoeken en gaten van Noord-Zeeland bevestigd is, de nadruk van de verspreiding toch ligt op de kuststrook (behalve duinen) en dus op de zeedijken. Dit heeft een aantal redenen.

Groot kaasjeskruid, de voornaamste waardplant, komt algemeen voor, maar heeft vaak een vrij gefragmenteerde verspreiding. Meestal groeit een aantal planten vrij dicht bijeen en ze zijn dan van andere populaties gescheiden over een afstand van tientallen of zelfs honderden meters. Zeedijken dwingen eileggende vrouwtjes er haast toe om langs de zeedijk te blijven vliegen, waardoor ze meteen een grote kans hebben om de volgende groep kaasjeskruidplanten tegen te komen. Binnendijks kunnen

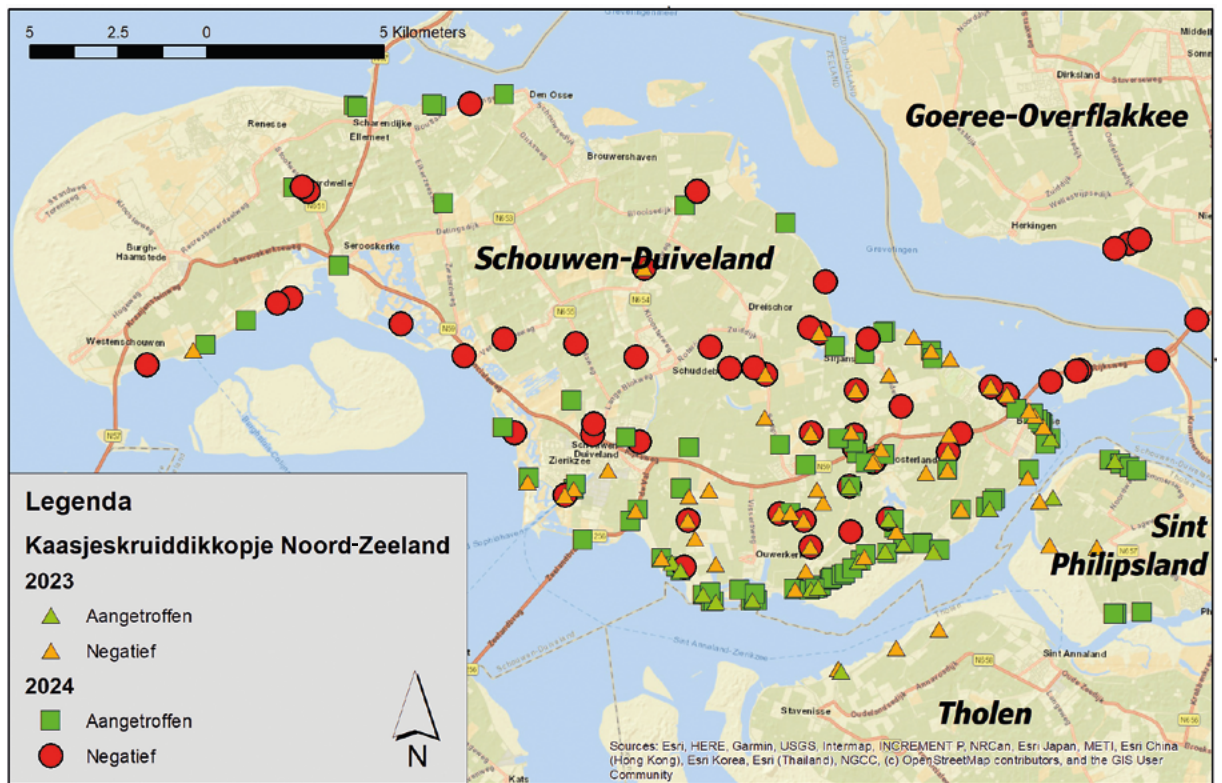
Figuur 1. Blad van groot kaasjeskruid met twee rupsen-kokertjes van teruggevouwen bladdelen.

Figuur 2. Rups van het kaasjeskruidkoppje op het blad van groot kaasjeskruid.

de vrouwtjes feitelijk alle kanten op en hebben dan minder kans om geschikte eileggplaatsen te vinden.

De zeedijken zijn overigens niet een biotoop zonder gevaren. De dijken vallen onder de verantwoordelijkheid van het waterschap dat ze op zijn beurt veelal verpacht aan boerenbedrijven om te beheren als weidegrond voor schapen of voor de productie van fourage (veevoer). In het laatste geval ligt de nadruk erg op de productie van gras. Het waterschap verwacht ook van de pachters dat ze uiterlijk 15 oktober

Figuur 3. Locaties in 2023 en 2024 onderzocht op het voorkomen van het kaasjeskruidkoppje.

Albert Vliegthart

Kaasjeskruidkoppje.

de dijk nog een laatste keer kort maaien. Lang niet alle kaasjeskruidkoppjerupsen zijn dan al in winterrust aan de voet van de plant. De beste biotoop die dan overblijft, is de onderkant van de dijk: de steenglooiing.

Een extra interessante biotoop wordt gevormd door muraltmuurtjes. Een muraltmuur is een betonnen muurtje boven op een dijk, dat diende als alternatieve en goedkope dijkverhoging zonder noodzaak tot dijkverbreding. Deze muurtjes werden op grote schaal aangelegd in het begin van de vorige eeuw. Maar bij de watersnood van 1953 bleken ze niet te voldoen en daarom werden de meeste bij dijkverhogingen na 1953 weer afgebroken. Er zijn nog wel restanten bewaard gebleven en die hebben inmiddels de status van rijksmonument. De muurtjes bemoeilijken het maaien waardoor er aan de voet van de muurtjes een rijkere vegetatie ontstaat. Overigens maait het waterschap deze vegetatie toch zeker eenmaal per jaar om houtige gewassen (vooral braam) te onderdrukken. Met name de muraltmuurtjes die een zuidelijk aspect hebben, creëren een warmer microklimaat waar het kaasjeskruidkoppje dankbaar gebruik van maakt.

Een muraltmuur aan de zeedijk bij Oosterland.

De rupsen van het kaasjeskruidkoppje werden voornamelijk gevonden op groot kaasjeskruid. Ze werden echter ook gevonden op stokroos en vijfdelig kaasjeskruid *Malva alcea*. Ook verschillende cultivars van groot kaasjeskruid, zoals donker kaasjeskruid, kunnen dienen als voedselplant. Deze worden vaak toegepast in zaadmengsels voor akkerranden. Uitgebreid zoeken in akkerranden leverde weinig rupsen op, maar ze werden wel gevonden. De akkerranden bieden dan ook niet de open, snel opwarmende biotoop (Couckuyt, 2021) die de soort nodig heeft en die de zuidelijke steenglooiingen van de dijken wel bieden. Evenmin biedt het de “vrijstaande voedselplanten” die Bink (2013) aangeeft als vereiste voor de soort. Daar komt nog bij dat akkerranden blootgesteld zijn aan pesticidedrift. Ik betwijfel dus of de akkerranden met donker kaasjeskruid van enig belang zijn voor het kaasjeskruidkoppje. De toekomstige ontwikkeling van de populatie van de soort zal het leren.

Dankwoord

Het speurwerk naar het kaasjeskruidkoppje vond plaats als project van de Natuur- en Vogelwacht

Schouwen-Duiveland Vlinderwerkgroep met hulp van zijn leden. Verder leverde Richard Zwart een belangrijke bijdrage door het vinden van nieuwe locaties.

Literatuur

- Bink, F.A. 2013. Dagvlinders in de Benelux. 191 pp. Bink, Bennekom.
- Couckuyt, J. (2021). Is de spectaculaire uitbreiding van het Kaasjeskruidkoppje *Carcharodus alceae* (Lepidoptera: Hesperiiidae) in de Lage Landen het gevolg van de klimaatverandering? *Phegea*, 147.
- Duistermaat, L. (2020). Heukels' Flora van Nederland.
- Toro-Delgado, E., Hernández-Roldán, J., Dincă, V., Vicente, J. C., Shaw, M. R., Quicke, D. L., ... & Vila, R. (2022). Butterfly-parasitoid-hostplant interactions in Western Palearctic Hesperiiidae: a DNA barcoding reference library. *Zoological Journal of the Linnean Society*, 196(2), 757-774. <https://doi.org/10.1093/zoolinnean/zlac052>.
- Van Swaay C. 2018. Een standvlinder erbij: Het kaasjeskruidkoppje. — *De Vlinderstichting, Vlinders* 33 (3): 13. ●